

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

«ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ» факультети

« ИҚТИСОДИЁТ» кафедраси

«ГЛОБАЛ ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШ»

ФАНИДАН АМАЛИЁТ МАШҒУЛОТЛАРИНИ

БАЖАРИШ БЎЙИЧА УСЛУБИЙ КЎРСАТМА

ГУЛИСТОН - 2018

Шоев О.Х. “Глобал иқтисодий ривожланиш” фанидан амалиёт машғулотларини бажариш бўйича услубий кўрсатма Гулистон 2018. 24 б.

Ушбу методик кўрсатма 5230100-иқтисодиёт таълим йўналишида таълим олаётган талабаларга мўлжалланган. Унда замонавий педагогик технология тизимига суянган ҳолда амалий машғулотларни бажариш тартиби, дарсинг мақсади, идентив мақсадлар, керакли манбалар, тегишли адабиётлар рўйхати келтирилган.

Методик кўрсатма Гулистон ДУ ЎМК томонидан (1-баённома, 26.08.18й) нашрга тавсия қилинган.

Тузувчи:

Такризчилар:

Ўқитувчи. Шоев О.Х.

доц. А.Бурхонов

доц. Сатторкулов О.

**«ГЛОБАЛ ИКТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШ» ФАНИДАН ТАЛАБАЛАР
УЧУН
КЕЙС – СТАДИЛАР**

Пўлат киритишга божлар қўйилди

АҚШда пўлатни мамлакатга киритишнинг янги тарифларини ўзида мужассамлаштирган қонун кучга кирди. Янги ставкалар 30% ни ташкил қилиб, 3 йил муддатгача амал қилади. Пўлатни импорт қилиш шарт-шароитларини ўзгарганлиги ҳақида 2002 йил март ойининг бошида эълон қилинган эди. Президент Буш бу қарор миллий металлургларга киритиладиган пўлатга тарифларнинг пастлиги сабабли юзага келган ва узоққа чузилган кризисдан чиқиб олишга ёрдам беради, деган фикрда. Бу албатта бошқа пўлат қуёвчилар норозилигини келтириб чиқарди.

Евроиттифоқ биринчилардан бўлиб ЖСТга расмий равишда ўз шикоятини билдирди. Евроиттифоқ пўлат қуёвчилар вакилларининг фикрича Янги тарифлар киритилгани оқибатида ушбу соҳа хар йили 2 млрд. доллар фойдадан воз кечишга мажбур бўлади. Евроиттифоқ ҳам ўз пўлат қуёвчиларини химоялаш мақсадида АҚШга қарши санкциялар қўллашга ҳозирланмоқда. Бундай фикрлар жаҳоннинг бошқа давлатлари томонидан ҳам билдириб ўтилди. Янги тарифлар киритиши Россия Федерацияси, Хитой Бразилия, Япония, Жанубий Корея, Норвегия, Австралия ва Янги Зеландия каби давлатлар экспорти учун зарарлидир. Аммо Жанубий Африка Республикаси каби ривожланаётган давлатлар АҚШнинг “қора рўйхат”ига тушмаган. Шунингдек янги тарифлар Канада, Мексика, Исроил ва Йордания каби АҚШ билан эркин савдо қилиш тўғрисидаги шартнома тузилган давлатларга қўлланилмайди.

Бундан ташқари тарифларининг тасдиқланиши АҚШнинг пўлат маҳсулотларини ишлатувчи компаниялар норозилигига ҳам сабаб бўлди. Уларнинг фикрига кўра, бунинг оқибатида пўлатнинг нархи ошади ва соҳадаги ишчилар сони қисқаради. Джордж Буш янги тарифлар киритилаётганида бундай натижа бўлишини кутган эди. Аммо сиёсий мантиқ ва муаммони кескин чоралар кўриш билан бартараф этиш устун келди. Пўлат қуйиш компаниялари шу йил Конгрессда бўладиган сайловларда хал қилувчи роль ўйнашлари мумкин. Бундан ташқари улар 2004 йилги президент сайловларига ҳам таъсир кўсатишлари мумкин. АҚШнинг янги тарифлар киритиши масаласи ЖСТ да бир неча ой ва хатто йиллаб давом этиши мумкин. Бу масала АҚШнинг харакатига қарши савдо шериклари амалга оширадиган харакатлардан кейин янада актуаллашиши турган гап. Иқтисодий хамкорлик ва ривожланиш ташкилоти (ОЕСД) фикрича, ишлаб чиқарувчи компаниялар ўз бизнесининг даромадлилигини саклаш мақсадида ўз қувватини 100 млн. тоннагача камайтириши лозим.

Топшириклар

1. Юкоридаги холда ташки савдо сиесатини бошқаришнинг кайси усули кулланмокда?
2. АҚШга пўлат импортини чеклашда кайси инструментлардан фойдаланиш таклиф килинмокда.
3. Импорт чекланганда кимларга зарар ва кимлар бундан ютади?
4. Юкоридаги холда иқтисодий интеграциянинг ролини тушунтириб беринг.
1. Нега Европа мамлакатлари ЖСТга мурожаат этмокдалар?

АҚШ билан савдо урушида ЕИнинг энг катта ғалабаси.

ЕИ мамлакатлари замонавий “савдо урушлари” тарихида ўзларининг энг катта муваффақиятини нишонламокдалар: Европа мамлакатлари “банан” ва “гўшт” урушлари учун реванш олишга муваффақ бўлишди. Ўтган хафта охирида жаҳон савдо ташкилоти АҚШ ва ЕИ орасидаги солиқ имтиезлари билан боғлиқ муаммони хал қилиш учун вердикт чиқарди, бунда ЕИ мамлакатлари АҚШга қарши 4 млрд. долл. савдо санкциясини қўллаши назарда тутилган. Солиқ имтиёзлари борасидаги келишмовчиликлар ЕИ ЖСТга 2000 йил ноябрида АҚШ махсулотларига нисбатан 4,043 млрд. долл. хажмида жазо чоралари қўллаши ҳақида арз қилганида бошланган эди. Европаликларнинг фикрига кўра АҚШ ўз экспортини чет эл савдоларини амалга оширувчи корпорацияларини қўллаб қувватлаш орқали субсидиялар берди. 2001 йил июнь ойида ЖСТ АҚШнинг бундай қарори ўрнатилган тартиб қоидаларга тўғри келмаслиги ҳақида огохлантирди. Аммо АҚШ конгресси бу қарорни бажарилишини ноқонуний деб топмади. Бунда конгресс олдида мураккаб дилеммани хал қилиш кераклиги ҳақидаги муаммо кундаланг туради: ЖСТнинг қарорига бўйсуниб ёки ЖСТнинг вердиктига нисбатан ҳеч қандай таъсир билдирмаслик. Охирги холда АҚШга ЕИ томонидан қарши жавоб сифатида 4 млрд. долл. миқдорида санкция қўлланилиши мумкин. Вахоланки, на АҚШ ва на ЕИ келишмовчиликни жиддий тус олишидан манфаатдор.

Бу жараёнда ЕИ биринчи бўлиб муаммони ижобий хал қилиш учун дастлабки қадамни ташлади. ЕИнинг савдо ишлари бўйича комиссари Паскаль Лами **Walt Street Journal** газетасига берган интервьюсида санкция беришнинг охирги санасини аниқ ўрнатмаслигини таъкидлаб ўтди. Унинг фикрига кўра АҚШ конгресси учун қонунни рад этишга камида бир йил муддат керак. ЕИ раҳбарияти икки ой давомида жавоб чоралари қўрилиши мумкин бўлган АҚШ махсулотлари рўйхатини тузиб чиқишини билдириб ўтди. Хусусан баъзи АҚШ махсулотларига божхона божлари 100%ни ташкил қилиши мумкин. Тузиладиган рўйхатга дон махсулотлари, пўлат, текстиль саноати махсулотлари, алюминий, ядро реакторлари ва самолётлар киритилиши мумкин. Ноябрь ойида тузилган рўйхатни ЕИ нинг 15 та мамлакатига кўриб чиқиш учун тақдим қилинади. Бу АҚШга қўлланилиши мумкин бўлган санкциянинг биринчи босқичи бўлади. Агар АҚШ томони солиқ имтиёзи тўғрисидаги қонунни қайта кўриб чикмаса, иккинчи босқичда

рўйхат яна бир канча товарга тўлдирилади. Кузатувчилар фикрига кўра солиқ имтиёзи тўғрисидаги ғалаба европаликларни рухлангантирган холда Вашингтонга қарши “пўлат урушида” янги қахрамонликлар сари ундаши турган гап. Эслатиб ўтамиз, 20 мартда АҚШ импорт қилинадиган пўлат учун 30 % лик божларни қўйган эди, аммо ЕИ қарши санкциялар қўллашини таъкидлаганда, Вашингтон божлар қўлланилиши кўзда тутилган металлургия маҳсулотлари рўйхатидан 178 тасини чиқариб ташлашини эълон қилди. Аммо ЕИ давлатлари АҚШдан пўлат импорт қилиш учун божларни бутунлай бекор қилишини талаб қилмоқда.

Топшириклар

1. Бу ерда қандай савдо сиесати тўғрисида гап кетмоқда?
2. Томонлар қайси инструментлардан фойдаланмоқдалар?
3. Савдо урушидан кимга зарар ва кимга манфаат бор?
4. Халқаро савдо муносабатларининг ўрни қандай?

Philips компанияси маиший техника ишлаб чиқариш заводларини сотмоқда

Philips electronics компанияси маиший техника ишлаб чиқариш учун мўлжалланган бир нечта заводларини сотишни мулжалламоқда. Бундан ташқари *Philips* видеоманитофонларини ишлаб чиқариш ҳуқуқи Япониянинг **Funai Electric** корпорациясига берилади. Голландия компаниясининг бу қарори рақамли видеодисклар ишлаб чиқариш каби видео ёзиш соҳасининг жуда мукамал ривожланиб кетиши билан изоҳланади. *Philips* нинг маиший бўлим мудирини Ги Демейннинг фикрига кўра **Funai Electric** билан ҳамкорлик компанияга дунёда етакчи ўринлардан бирини сақлаб қолишида кўл келади. Агар аввал Японияда *Philips* маркаси билан ишлаб чиқарилган видеоманитофонлар АҚШ учун сотилган бўлса, энди бу маҳсулот Европа бозорини ҳам тўлдириши кўзда тутилган.

Июнь ойида Голландия компанияси раҳбарияти фойда келтирмаётганлиги сабабли мобил телефонлар ишлаб чиқариш ҳуқуқини Хитойдаги қўшма корхонага берилишини эълон қилди. Харажатларни қисқартиришга йўналтирилган реструктуризация режаси ўз ичига оммавий равишда ходимлар штатларини қисқартиришни ҳам ўз ичига олади. Олдин 10 минг та ходимни ишдан бўшатиш режалаштирилган эди. Реструктуризация аввало маиший техника соҳасидаги ходимларга қаратилади. Таҳлилчилар фикрига кўра, компанияни бошқариш курси ва йўналиши олдиндан айтиш мумкин, чунки *Philips* компанияси маиший техниканинг янги турларини ишлаб чиқаришга ҳаракат қилмоқда.

Топшириклар

1. Халқаро иқтисодий муносабатларнинг қайси тури тўғрисида гап кетмоқда? Ким унинг субъекти ҳисобланади?
2. Ушбу ҳолатни халқаро савдонинг қайси назарияси тўлароқ ва аниқроқ еритади?

Германия иммигрантлар учун ўз эшикларини кенгроқ очишга ҳаракат қилмоқда

Берлинда яқинда ҳукумат комиссиясининг қарори эълон қилинди, унга кўра Германия давлати ҳар йили 50 мингга яқин иммигрантларни қабул қилиши лозим, ақс холда ишчи кучи етишмаслиги оғир муаммога айланиши мумкин. Экспертлар комиссияси мамлакатга чет элликлар келиши борасидаги муаммоларни ўрганиб чиқди. Бундан чиқарилган асосий хулоса шундан иборат бўлдики, ёш ва малакали мутахассислар Германияга келмайдиган бўлса, туғилиш кескин сурьатлар билан камайиб бораётган бу пайтда иқтисодий тараққиёт ва юқори ҳаёт тарзи каби орзулар хом ҳаёллигича қолиб кетавериши мумкин.

Бунинг учун Германияга асосан уч турдаги иммигрантларни жалб қилиш керак бўлади. Нисбатан ёш ва 45 ёшгача бўлган малакали 20 мингга чет эллик мутахассислар Германияда чегараланмаган муддатда яшаш ва шу ерда ишлаш ҳуқуқини қўлга киритадилар. Бунинг учун номзодларни балли система ёрдамида синовдан ўтказилади. Номзодлар қанчалик ёш, малакали ва тажрибали булса уларга шунчалик кўп балл қўйилади. Чет тилларини, хусусан немис тилини билиш ва фарзандларнинг борлиги Германияга бориш имкониятини янада оширади. Иккинчи категорияда ҳам 20 мингга номзодлар сараланиб олинади. Бунга ҳозирги вақтда Германияда жуда камёб мутахассислик эгалари киритилади. Улар Германияда вақтинчалик яшаш ва ишлаш ҳуқуқини қўлга киритишади. Иммигрантларнинг учинчи категориясида мактабларнинг битирувчиларини жалб қилиш назарда тутилган. Улар Германияда профессионал техник маълумот олишлари мукин ва хошишига кўра Германияда доимий қолишлари мумкин. Шу билан бирга чет эллик олимларнинг Германияга келишлари учун барча зарур шарт-шароитларни яратиш кўзда тутилган.

Давлат томонидан бериладиган ёрдамга чет элдан келиб Германияда уз ишини очмоқчи бўлганлар ишонишлари мумкин. Бу масалан, кимевий тозалаш корхонаси, автоустахона ёки ресторан ва хатто банк ҳам бўлиши мукин. Асосийси солиқларни ўз вақтида тулашдир.

Топшириклар

1. Халқаро иқтисодий муносабатларнинг қайси тури тўғрисида гап кетмоқда? Ва қайси муаммони ҳал қилиш лозим?
2. Иммиграциянинг қайси кўринишлари ҳақида тўхтаб ўтилди?
3. Германия иммиграцион сиёсатнинг қайси инструментларини ишлатмоқда?
4. Германия иммигрантларини қабул қилиб қайси имкониятлага эга бўлади?

“Глобал иктисодий ривожланиш ” фанидан

Лойиҳа асосида ўқитиш технологияси

Ўқув лойиҳаси: “ Ўзбекистонда ЭИХ ташкил этишни хорижий мамлакатлар тажрибаси таҳлили”

ПЕДАГОГИК АННОТАЦИЯ

Фаннинг номи: “Глобал иктисодий ривожланиш”.

Мавзунинг номи: “Ўзбекистонда ЭИХ ташкил этишни хорижий мамлакатлар тажрибаси таҳлили”

Иштирокчилар: бакалавр босқичидаги 3-курс талабалари.

Ўқитишнинг мақсади: мавзу бўйича эгалланган билимларни чуқурлаштириш учун назарий билимлар орқали Ўзбекистонда ЭИХ ташкил этиш муаммоларини хорижий мамлакатлар тажрибаси асосида ҳал этиш тўғрисида тушунчаларни шакллантириш.

Режалаштирилаётган ўқув натижалари:

ЭИХ мақсади ва вазифаларини англаб етади; корхоналарнинг ЭИХларда ўзига хос жиҳатларни ажрата олади; ЭИХларни ўзлаштиради; ЭИХларни ташкил этиш йўллари билиб олади; аниқ ЭИХни ташкил этиш кўникмаларига эга бўлади.

Лойиҳалаштириш фаолияти бўйича қуйидаги амалий кўникмаларга эга бўлади: муаммони шакллантириш ва вазифаларни аниқлаш; вазифаларни амалга оширишдаги усулларни танлаш ва улардан фойдаланиш; ўз фаолиятини режалаштириш; маълумот манбаларини аниқлаш, тизимга келтириш ва таҳлил этиш; натижаларни талаб даражасида расмийлаштириш ва керакли кўринишда тақдим этиш.

1. ЭИХларни мақса.
2. ЭИХ асосий шакллари
3. ЭИХ қўлланиладиган имтиёзлар.

Талабалар лойиҳани муваффақиятли бажаришлари учун билишлари лозим бўлган таянч билим ва кўникмалар қуйидагилардан иборат: *Қуйидаги билимларни билиши керак:* ЭИХ тушунчаси, моҳияти ва назарий асослари. *Лойиҳалаштириш фаолияти бўйича қуйидаги амалий кўникмаларга эга бўлади:* муаммони шакллантириш ва вазифаларни аниқлаш; вазифаларни амалга оширишдаги усулларни танлаш ва улардан фойдаланиш; ўз фаолиятини режалаштириш; маълумот манбаларини аниқлаш, тизимга келтириш ва таҳлил этиш; натижаларни талаб даражасида расмийлаштириш ва керакли кўринишда тақдим этиш. *Қуйидаги кўникмаларга эга бўлишлари керак:* муаммога тегишли маълумотларни йиғиш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ва тақдим этиш; гуруҳда фаолият юритиш, ҳамкорликда ўқиш.

Турланиш белгилари бўйича лойиҳага тавсиф:

лойиҳа тури: тадқиқот;

предмет ва мазмун жиҳатдан кўлами: алоҳида фан бўйича билим соҳаси доирасидаги монолойиҳа;

талабалар ўқув фаолиятларини мувофиқлаштириш характери: бевосита;

иштирокчилар сони: 3-5 та иштирокчи бўлиши мумкин;

бажариш муддати - 2 ой,

Лойиҳани бажариш тартиби: талабаларнинг аудиториядан ташқари мустақил фаолият сифатида бажарилади, лойиҳа маҳсули амалий машғулотда тақдим этилади.

Лойиҳанинг баҳоланиши – гуруҳий лойиҳа сифатида баҳоланади:

талабалар томонидан бажарилган лойиҳанинг алоҳида қисмлари (макс. балл - 40);

ҳисобот (макс. балл - 20);

лойиҳа тақдимоти (макс. балл - 12);

лойиҳа тақдим этиш ва ҳимоя қилиш жараёни (макс. балл - 8).

Лойиҳа асосида ўқитиш босқичлари

Тайёрлов босқичи: лойиҳа билан танишиш; аудиториядаги машғулот вақтида талабалар фаолиятини ташкил этиш.

Лойиҳани бажариш босқичлари: аудиториядан ташқари фаолият.

Яқиний босқич: лойиҳа тақдимоти, лойиҳа ва аудитория машғулотида талабаларнинг лойиҳалаштириш фаолиятини баҳолаш.

Ўқитиш моделига қисқача тавсифнома.

Лойиҳа асосида ўқитиш жараёнида қуйидагилар қўлланилади:

ўқитиш усуллари: лойиҳалаштириш усули, матн ва ахборот манбалари билан ишлаш, ақлий ҳужум, тақдимот;

ўқитиш шакллари: оммавий, алоҳида, гуруҳий;

ўқитиш воситалари: лойиҳа топшириғи, услубий кўрсатмалар, компьютер технологиялари.

I. ЎҚУВ ЛОЙИҲАСИ

“Ўзбекситонда ЭИХ ташкил этишни хорижий мамлакатлар тажрибаси таҳлили”

Кириш

Иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш даврида мамлакат олдида турган энг асосий вазифалардан бири ЭИХларни ташкил этишдир. Бу мамлакатга киритиладиган инвестиция оқимини кучайтиради. Бунинг дорасида сифатли , рақобатбардош ҳамда нисбатан арзон маҳсулотлар ишлаб чиқаришга эга бўламиз. Ушбу вазифани муваффақиятли амалга оширишда ЭИХлар жуда аҳамиятлидир аҳамияти .

Эркин иқтисодий ҳудудлар мамлакатнинг бошқа қисмларида ишлатилмайдиган имтиёз ва рағбатларнинг ўзига хос тизими қўлланиладиган миллий иқтисодий ҳудуднинг бир қисмидир. Одатда ЭИХ жуғрофий жиҳатдан у ёки бу даражада алоҳида ажратиб олинган ҳудуддир

Эркин иқтисодий ҳудудларнинг кўринишлари

I. Савдо	II. Саноат-ишлаб чиқариш	III. Техника киритиш	IV. Хизмат
1. Эркин божхона 2. Банд ҳудудлари 3. Эркин савдо портлар 4. Эркин савдо ҳудудлари	1. Импорт ўрнини босувчи маҳсулотлар. 2. Экспортга ишлаб чиқарувчи маҳсулотлар. 3. Саноат боғлари 4. Илмий-саноат боғлари. 5. Макладорас (Мексика)	1. Технополис. 2. Технобоғ. 3. Янги ва илғор технологияларни ривожлантириш ҳудудлари.	1. Оффшор зоналар. 2. Молиявий марказлар. 3. Банк хизматлари ҳудуди. 4. Туризм хизматлари ҳудуди. 5. Экобоғлар
	V. Мажмуавий	VI. Халқаро	

Лойиҳа доирасида ечилиши керак бўлган муаммо: Ўзбекистонда ЭИХ ташкил этиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш.

Вазифалар:

1. Тадқиқот лойиҳаси мавзусининг долзарблиги, мақсади ва вазифалари, предмети ва объекти, маълумот манбаларини аниқлаш.
2. ЭИХ моҳиятини очиб бериш
3. ЭИХ ассосий тушунчаси ва унинг шакллари
4. ЭИХ кўринишлари
5. ЭИХ ривожлантириш бўйича хулоса ва таклифлар ишлаб чиқиш

Лойиҳа топшириғи

Лойиҳанинг мақсади (нима учун яратилган): Ўзбекистонда ЭИХ ташкил этишда хориж тажрибасидан фойдаланиш бўйича йўриқнома ишлаб чиқиш

Лойиҳани амалга оширишдан эришиладиган натижа (лойиҳа маҳсули): ЭИХ ташкил этиш Ўзбекистонда ЭИХ ташкил этишда хориж тажрибасидан фойдаланиш бўйича йўриқнома

Лойиҳадан фойдаланувчилар: ЭИХларда фаолият кўрсатаётган, эркин иқтисодий ҳудудлар фанни ўргатаётган профессор-ўқитувчилар, ўрганаётган талабалар.

Лойиҳа доираси:

- бажарилиш муддати: семестр давомида (якуний назоратдан олдин тақдимот қилинади), лойиҳа қисмлари белгиланган график асосида;
- иштирокчилар сони: 3-5 иштирокчи бўлиши мумкин.

Лойиҳанинг мазмуни:

I. Тадқиқот лойиҳасининг кириш қисми

• Тадқиқот мавзусининг долзарблигини асослаш, унинг муаммоси, предмети ва объектини аниқлаш.

- Тадқиқотнинг мақсади ва вазифаларини белгилаш.
- Тадқиқотнинг ахборот манбаларини аниқлаш.
- Тадқиқот усулларини танлаш.

II. “ЭИХ муаммолари”

• ЭИХнинг мазмуни ва имтиёзлари .
• ЭИХ ривожлантиришда хорижий инвестицияларини жалб қилиш имкониятлари.

III. “Эркин иқтисодий ҳудуднинг кўринишлари”

- Савдо
- Саноат ишлаб чиқариш
- Техника киритиш
- Хизмат

IV. “Ўзбекистонда ЭИХ ташкил этиш хориж тажрибаси бўйича хулоса ва таклифлар”

Лойиҳа босқичларини амалга ошириш учун иш турлари:

• Мавзунинг долзарблиги, мақсади ва вазифаларини кўрсатиш;
• Маълумот манбалари асосида топшириқлар бўйича жадвалларни тўлдириш, таҳлил натижалари бўйича хулоса ва таклифлар бериш, фойдаланилган манбалар рўйхатини тузиш.

- Лойиҳани расмийлаштириш.
- Ҳисоботни тайёрлаш.
- Лойиҳа тақдимотини тайёрлаш.

Лойиҳани тақдим этиш шакли: “Ўзбекистонда Эҳм ташкил этишни хориж мамлакатлар тажрибаси таҳлили” номли тадқиқот иши натижалари бўйича ҳисобот.

Ҳисоботни тузиш таркиби:

1. Лойиҳа мавзуси.
2. Лойиҳа мақсади ва якуний натижа (маҳсул).
3. Иштирокчилар ва уларнинг фаолият турлари (жадвал кўринишида).
4. Лойиҳа мавзуси долзарблигини асослаш.
5. Ечиладиган муаммони шаклантириш ва асослаш.
6. Топшириқлар тартиби.
7. Топшириқни ечиш натижаси – лойиҳа.
8. Фойдаланилган манбалар рўйхати

II. ТАЛАБАЛАР УЧУН УСЛУБИЙ КЎРСАТМАЛАР

1. Лойиҳалаштириш фаолиятини босқичма-босқич бажариш учун кўрсатма

1.Тайёрлов босқичи

1.1. Лойиҳа мавзусининг долзарблигини асосланг ва ечишингиз керак бўлган муаммони шакллантиринг.

1.2. Лойиҳа мақсади, предмети, объекти ва вазифаларини белгиланг.

1.3. Лойиҳалаштириш фаолияти турлари ва ечилиши лозим бўлган топшириқларни тайёрланг. Уларни ечиш усул ва воситаларини танланг.

1.4. Лойиҳа мавзусига доир ахборот манбалари билан танишинг (ўқув адабиётлари, Интернет сайтлари ва бошқалар).

2-босқич. Ўқув фаолиятини режалаштириш

2.1. Мақсадга эришиш кетма-кетлигини ишлаб чиқинг .

2.2. Иш режасини тузинг (лойиҳани ишлаб чиқиш, расмийлаштириш, уни тақдимотга тайёрлаш, ҳисоботни тузиш бўйича топшириқларни иштирокчилар ўртасида тақсимланг; уларни бажариш ва тайёр ҳолатга келтириш муддатини белгиланг).

Лойиҳа бажарилишининг иш режаси

Иштирок-чининг Ф.И.	Топшириқ	Фаолият тури	Тайёр махсул кўриниши	Бажарилиш муддати
1	2	3	4	5
	Тадқиқот лойиҳасининг кириш қисмини тайёрлаш	Тадқиқот лойиҳаси мавзусининг долзарблиги, мақсади ва вазифалари, предмети, объектини белгилаш, тадқиқот усуллари танлаш.	Бажарилаётган тадқиқот лойиҳасининг мазмуни тўғрисида маълумот берувчи ахборот	
	ЭИХ уларни ташкил этиш сабаблари	ЭИХ қўйиладиган имтиёзлар	Мотивацияни ўргатиш ва қўллаш бўйича ахборот қўлланма	
	Замонавий ЭИХлар	Замонавий ЭИХларнинг кўринишлари	Замонавий хориж тажрибасидаги ЭИХларни таҳлил қилиб Ўзбекистонга тадбиқ этиш.	
	Таҳлил якуни бўйича хулоса ва таклифлар	Таҳлил якуни бўйича хулосалар чиқариш, ЭИХ бўйича амалда фойдаланиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш, таҳлил натижаларини ҳисобга олган ҳолда,	Ходимларни бошқаришда мотивацияни ривожлантириш омилларини кўрсатиш ва унинг самарадорлигини	

		ЭИХларни рағбатлантириш тизимини такомиллаштиришга қаратилган тадбирлар ишлаб чиқиш.	оширишга қаратилган тавсиялар бўйича ҳисобот	
	Лойиҳани расмийлаштириш	Лойиҳа иши натижаларини тўплаш	“Ўзбекистонда ЭИХ ташкил этишни хорижий мамлакатлар тажрибаси таҳлили” мавзусидаги тадқиқот лойиҳаси	
	Лойиҳалаштириш фаолияти натижалари ва лойиҳа тақдимоти бўйича ҳисобот тайёрлаш	Мавзунинг долзарблиги ва муаммони асослаб бериш, лойиҳанинг мақсади ва вазифаларини кўрсатиб бериш ва хоказо.	Ҳисобот	
	MS Power Point да лойиҳа тақдимотини тайёрлаш	Тақдимотни умумий безашни ва слайдларнинг мазмуний ўлчамларини танлаш, янги слайдларни қўшиш ва хоказо.	Тақдимот	

3-босқич. Бажарилиши

А. Тадқиқотнинг бажарилиши

3.1. Зарур маълумотларни тўпланг, тизимга келтиринг ва таҳлил қилинг.

3.2. Тадқиқот натижаларини расмийлаштиринг (тайёр ҳолатини).

Б. Ҳисоботни тайёрлаш

3.3. Мавзунинг долзарблигини асосланг (1 бет).

3.4. Лойиҳангиз мақсадини кўрсатинг: у нима учун тузилган, якуний маҳсул қандай бўлади ва кимга йўналтирилган (1-3 жумла).

3.5. Лойиҳа иштирокчиларини аниқланг. Улар ўртасида топшириқлар ва иш фаолиятларини тақсимланг (жадвал кўринишида).

3.6. Сиз хал қилмоқчи бўлган муаммони ифодаланг (5-10 сўз билан).

3.7. Лойиҳа топшириғини шакллантиринг. Топшириқлар бўйича лойиҳа иши натижаларини тайёрланг.

3.8. Хулосалар беринг, лойиҳада берилган таклифларни татбиқ этиш зарурлигини кўрсатинг (1 бет).

3.9. Фойдаланилган маълумотлар манбалари рўйхатини тузинг.

В. Лойиҳани тақдимотга тайёрлаш

3.10. MS Power Point да тақдимотларни тайёрлаш бўйича йўриқномадан фойдаланган ҳолда лойиҳа тақдимотини тайёрланг.

3.11. Лойиҳа тақдимотида гуруҳ аъзолари вазифаларини аниқланг.

4-босқич. Лойиҳанинг оммавий тақдимоти, ҳимояси ва баҳолаш

2. Бажарилган лойиҳа ва лойиҳалаштириш фаолиятини баҳолаш

Гуруҳ жавоби бита умумий баҳоланади ёки талабалар томонидан бажарилган лойиҳанинг алоҳида қисмлари баҳоланади:

- лойиҳа (макс. 40 балл);
- ҳисобот (макс. 20 балл);
- лойиҳа тақдимоти (макс. 12 балл);
- лойиҳанинг тақдимоти ва ҳимоя қилиш жараёни (макс. 8 балл).

Бажарилган лойиҳа маҳсулини баҳолаш

	Баҳолаш кўрсаткичлари	Баҳолаш мезонлари
1.	Лойиҳа мазмунинг қўйилган мақсадга мос келиши	Агар лойиҳа мазмуни қўйилган мақсадга мос келса, максимал 4 балл.
2.	Қўйилган вазифаларнинг лойиҳа натижасига эришишга мос келиши	Агар эришилган натижалар қўйилган вазифаларга мос келса, максимал 5 балл.
3.	Лойиҳанинг таркиби: Мавзуга тааллуқли сифатли ва етарли маълумотлар миқдори	Агар маълумотлар тақдим этилган бўлса, максимал 4 балл.
	Чизма ва жадваллар	Агар чизма ва жадваллар тақдим этилган бўлса, максимал 4 балл.
	Турли манбаларга ҳавола	Агар кенг миқдорда маълумот манбаларидан фойдаланилган бўлса, максимал 3 балл.
Максимал балл: 20		

Бажарилган лойиҳа бўйича ҳисоботни баҳолаш

	Баҳолаш кўрсаткичлари	Баҳолаш мезонлари
1.	Ҳисоботни тайёрлаш учун кўрсатмага амал қилинганлиги (қаралсин. Лойиҳалаштириш фаолиятини босқичма-босқич бажариш учун кўрсатма. Б. Ҳисоботни тайёрлаш).	Агар ҳисобот таркиби кўрсатмага мувофиқ келса максимал 1 балл.
2.	Мавзунинг долзарблигини асослаш	Агар мавзунинг долзарблиги етарли даражада кўрсатилган бўлса, максимал 1,5 балл.
3.	Лойиҳа мақсадининг кўрсатилиши	Агар лойиҳани нима учун тузилган, якуний маҳсул қандай бўлади ва кимга йўналтирилганлиги аниқ кўрсатилган бўлса, максимал 0,5 балл.
4.	Лойиҳа қатнашчиларининг иш фаолиятлари ва вазифаларининг белгиланиши	Агар қатнашчиларнинг иш фаолиятлари ва вазифалари аниқ кўрсатилган бўлса, максимал 0,5 балл.
5.	Ечиладиган муаммонинг асосланганлиги	Агар муаммо етарли даражада асосланган бўлса, максимал 1,5 балл.
6.	Топшириқлар бўйича лойиҳа иши натижаларининг тайёрланиши	Агар топшириқлар бўйича лойиҳа иши натижалари тўғри тайёрланган бўлса, максимал 1,5 балл.
7.	Хулоса ва таклифларнинг шакллантирилиши	Агар лойиҳа ва унинг тавсияларини жорий этиш зарурлигини исботловчи хулоса ва таклифлар берилган бўлса, максимал 3 балл.
8.	Фойдаланилган манбалар рўйхатининг тузилиши ва расмийлаштирилиши	Агар фойдаланилган манбалар рўйхати бажарилган топшириқлар бўйича тайёрланган ва тўғри расмийлаштирилган бўлса, максимал 0,5 балл.
Максимал балл: 10		

Бажарилган лойиҳа тақдимотини баҳолаш

	Баҳолаш кўрсаткичлари	Баҳолаш мезонлари
1.	Лойиҳа тақдимотини тайёрлаш бўйича кўрсатмага амал қилинганлиги.	Агар кўрсатманинг ҳамма бандлари бажарилган бўлса, максимал 2 балл.
2.	Слайдлар сони	Агар слайдлар сони 10-15 та бўлса, максимал 1 балл.
3.	Слайдларнинг мазмуний ўлчамлари	Агар слайдларнинг мазмуний ўлчамлари қуйидаги талабларга мос келса: - 1-слайднинг таркиби: лойиҳа номи, лойиҳа муаллифларининг фамилияси, исми, ўқув гуруҳ рақами, лойиҳани тузиш санасидан иборат; - охириги слайд маълумотлар манбалари тавсифига бағишланган; - қолган слайдлар лойиҳа мазмунини мантиқий шаклда ифодалайди. Максимал 2 балл.
Максимал балл: 5		

Бажарилган лойиҳанинг оғзаки тақдироти ва ҳимоя қилиш жараёнини баҳолаш

	Баҳолаш кўрсаткичлари	Баҳолаш мезонлари
1.	Оғзаки тақдирот қоидаларига риоя этилиши.	Агар тақдирот ўзини-ўзи тақдирот қилиш-лойиҳа иштирокчиларини таништиришдан бошланса; нутқ сўзловчилар регламентга риоя этсалар (7-15 дақиқа); тақдирот давомида беадаб иборалар қўлланилмаса, максимал 1 балл.
2.	Лойиҳа ҳимояси	Агар лойиҳа тақдирот иштирокчиларида қизиқиш уйғотса, максимал 1 балл.
3.	Иштирокчиларнинг фаоллиги	Агар тақдиротда гуруҳнинг барча иштирокчилари қатнашса, максимал 1 балл.
4	Саволларга жавоб бериш	Агар жавоблар асосланган ва тўғри бўлса, максимал 2 балл
Максимал балл: 5		

3. Лойиҳа тақдироти

3.1. Оғзаки тақдирот қоидалари

- Тақдирот ўзини-ўзи тақдирот қилиш – лойиҳа ижрочиларини таништиришдан бошланади: “Мен,”.
- Нутқ сўзловчилар регламентга риоя қилишади. Тақдиротнинг умумий давомийлиги 7-10 дақиқадан бошлаб 25 дақиқагача.
- Тақдирот давомида гуруҳ аъзолари ўртасида вазифаларнинг аниқ тақсироти в ҳаракатларнинг келишилганлиги бўлиши керак.
- Тақдирот давомида беадаб ибораларни қўллаш тақиқланади.

3.2. MS Power Point да тақдиротини тайёрлаш бўйича йўриқнома

1. Тақдирот қуйидаги тавсифларга эга бўлиши керак:
 - 1.1. Слайдларнинг сони 10-15 та.
 - 1.2. Слайдларнинг мазмуний ўлчамлари:
 - биринчи слайд қуйидагилардан иборат: лойиҳа номи, лойиҳа муаллифларининг фамилияси ва исми, ўқув гуруҳи рақами, лойиҳани тузиш санаси;
 - охирги слайд маълумотлар манбалари тавсифига бағишланган;
 - қолган слайдлар лойиҳа мазмунини мантиқий кетма-кетликда ифодалайди.

III. Лойиҳа усули асосида ўқитишнинг технологик харитаси

Таълим шакли. Иш босқичи	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Талаба фаолиятининг мазмуни
	<i>Аудитория иши: тайёргарлик босқичи</i>	
1. Ўқув машғулотида	Машғулот мавзуси ва мақсадини, ўқув машғулотидаги иш тартиби ва	Тинглайдилар

кириш	хусусиятлари, ўқув натижаларини баҳолаш мезонлари билан таништиради.	
2. Асосий босқич	<p>Талабаларнинг лойиҳалаштириш фаолиятининг моҳияти, касбий билимларни оширишдаги аҳамияти билан таништиради</p> <p>Талабаларнинг лойиҳа мавзуси бўйича билимларини долзарблаштиради: блиц-сўровнома ўтказилади.</p> <p>Мавзуларни таклиф қилади, лойиҳалар мазмуни ҳақида ҳикоя қилади, уларни ечиш доирасини ифодалайди, иш турларини санаб ўтади, уларни натижаларини маълум қилади.</p> <p>3 кишидан бўлиб гуруҳларга бирлашиш ва лойиҳа мавзусини танлашни таклиф қилади</p>	<p>Гуруҳларга бирлашадилар. Мавзу танловини муҳокама қиладилар ва умумий қарорни қабул қиладилар.</p>
	<p>Эвристик суҳбат орқали муаммони ўртага қўяди: муаммоли вазиятни баён қилади, талабаларни зиддиятларни аниқлаш ҳамда уларни ҳал қилиш зарурлигини билишга ундайдиган саволлар қўяди.</p> <p>Талабаларнинг лойиҳа мақсади ва вазифаларини ифодалашни бўйича мунозара ёки ақлий ҳужум уюштиради. Унинг кутиладиган натижаси – маҳсули ва унинг тахминий фойдаланувчиларини ифодалашни таклиф қилади</p>	<p>Саволларга жавоб беришади; зиддиятни аниқлашади, уларни ҳал қилиш зарурлигини билишади.</p> <p>Лойиҳа мақсади ва вазифаларини ифодалашади. Лойиҳа натижаси – маҳсули ва унинг тахминий фойдаланувчиларини белгилашади.</p>
	<p>Лойиҳа топшириғини қўяди ва уни талабаларга тушунтиради.</p> <p>Маълумот манбаларини аниқлаш, тўплаш усулларини тавсия қилади.</p> <p>Лойиҳалаштириш фаолияти натижаларини ва умуман жараёни баҳолаш мезонлари билан таништиради.</p>	<p>Лойиҳа топшириғи билан танишадилар.</p> <p>Саволлар беришади.</p> <p>Муҳокама қиладилар.</p>
	<p>Гуруҳ иши учун топшириқ беради, гуруҳда ишлаш қоидаларини эслатади:</p> <ul style="list-style-type: none"> - лойиҳадаги вазифалар ва ва иш турларини ажратиш, уларни иштирокчилар ўртасида тақсимлаш; - лойиҳа фаолияти алгоритминини ишлаб чиқиш; - лойиҳа вазифаларини бажариш, унинг натижаларини ифодалаш ва тақдимот усуллари ва воситаларини танлаш; - ишчи режани тузиш. 	<p>Лойиҳа фаолиятини лойиҳалаштириш ва режалаштириш бўйича гуруҳлардаги ишни ташкил этишади:</p> <p>лойиҳани бажариш йўналиши ва босқичларини белгилашади, гуруҳ аъзолари ўртасида вазифаларни тақсимлайдилар, ҳамкорлик шаклларини белгилайдилар, лойиҳа вазифаларини бажариш, унинг натижаларини ифодалаш ва тақдимот усуллари ва воситаларини танлайдилар.</p>

		Лойиҳанинг ишчи режасини вазифалар, уларни бажариш муддатлари, тайёр маҳсулот турини ва масъулларни кўрсатган ҳолда ишлаб чиқадилар.
3.Яқунловчи-баҳолаш босқичи	Лойиҳа топшириғи устидаги ишнинг асосий натижаларини белгилаш ва лойиҳа фаолиятини режалаштириш бўйича хулоса чиқаради Талабалар эътиборини лойиҳа ишлари мазмунига ва лойиҳанинг ижро босқичида уларни бажариш жадвалига қаратади. Саволларга жавоб беради.	Саволлар беришади.
<i>Аудиториядан ташиқари иши: ижро босқичи</i>		
1.Лойиҳани бажарилиши 2. Натижаларнинг ифодаланиши 3.Ҳисобот тузилиши 4. Тақдимот тайёрланиши	Маслаҳат беради, гуруҳлар ишини мувофиқлаштиради, улар фаолиятини рағбатлантиради, кузатади, ахборот манбаларини излашда ёрдам беради.	Иштирокчилар ишларни индивидуал вазифаларга биноан бажарадилар: -турли манбалардан ахборот тўплашади, таҳлил қилишади ва умумлаштиришади; -натижаларни муҳокама қилишади; -лойиҳа маҳсулини ифодалашади. Ҳисобот тузишади. Тақдимотни тайёрлашади.
<i>Аудитория иши: яқунловчи босқич</i>		
1. Ўқув машғулотига кириш	Лойиҳалар тақдимотига кўрсатма беради: гуруҳнинг бажарилган лойиҳаларни тақдим этиши регламент ива изчиллигини белгилайди. Баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичларини эслатади.	
2.Асосий босқич	Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гуруҳ тақдими яқунлари бўйича: - мазмуни бўйича аниқловчи саволлар ва ҳар бир иштирокчининг роли ҳақида аниқ мақсадга қаратилган саволлар беради; курсдошлар саволларига жавобларни қўвватлайди ва рағбатлантиради.	Гуруҳ ўз иши натижалари ҳақида маъруза қилади ва уларни белгиланган шаклда тақдим этади. Саволларга жавоб беришади.
	Лойиҳа тақдимотининг жамоавий муҳокамаси ва баҳолашни уюштиради. Талабалар билан бирга лойиҳа устидаги иш жараёни ва яқунларини муҳокама қилади, нотиқларни рағбатлантиради, агар зарур бўлса, айрим талабаларнинг ютуқлари ва хатолари ҳақида ўз фикрини билдиради.	Жамоавий тарзда муҳокама қиладилар ва тақдимот, лойиҳа маҳсули ва натижаларини баҳолайдилар

<p>3. Якунловчи-баҳолаш босқичи</p>	<p>Лойиҳа фаолиятининг асосий натижаларини аниқлаш бўйича хулоса чиқаради.</p> <p>Гуруҳ фаолияти, лойиҳа топшириғи бўйича индивидуал иш натижаларига баҳо беради. Жамоавий баҳолашга якун ясайди.</p> <p>Лойиҳа ва лойиҳали таълим мақсадига эришиш даражасини таҳлил этади ва баҳолайди.</p> <p>Саволларга жавоб беради.</p>	<p>Натижалар, жараён, ўзининг ундаги иштирокини бошқалар баҳоларини ҳисобга олиб ўзи баҳолайди.</p>
-------------------------------------	---	---

1-масала. Фараз қилайлик, Арика ва Бритика мамлакатлари фақат икки хил товар - шакар ва пўлат ишлаб чиқаришади, бу товарларга ишлаб чиқариш харажатлари қуйидаги жадвалда келтирилган, муқобил харажатлар ишлаб чиқаришнинг ҳар қандай ҳажмида бир хилда қолади.

	<i>1 тонна пўлат ишлаб чиқариш учун харажатлари</i>	<i>1 тонна шакар ишлаб чиқариш учун харажатлари</i>
Арика	150	100
Бритика	120	120

- а) Арика пўлат ишлаб чиқаришда мутлоқ устунликка эгами?
- б) Бритика шакар ишлаб чиқаришда нисбий устунликка эгами?
- в) Эркин савдо шароитида Арика ва Бритика қайси товарларни экспорт ва импорт қилади?
- г) Арика ва Бритика ўртасида эркин савдо шароитида пўлат ва шакарнинг жаҳон баҳоси қайси чегарада ўрнатилади?

2-масала. Қуйида Арика ва Бритика мамлакатларининг ишлаб чиқариш имкониятлари жадвали берилган. Фараз қилайлик, талаб таркиби шундайки, агар икки мамлакат ўртасида савдо бўлмаса, Арикада 8 мингта автомобил ва 3 минг тонна гуруч, Бритикада еса 8 мингта автомобил ва 9 минг тонна гуруч ишлаб чиқарилади ва истеъмол қилинади.

- а) Арика ва Бритика учун қайси товарларга ихтисослаш фойдалироқ?
- б) Ихтисослашиш натижасида автомобил ва гуруч ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажми қанчага ўсади?
- в) Битта автомобилнинг жаҳон баҳоси қандай оралиқда ўрнатилиши мумкин?
- г) Фараз қилайлик, жаҳон баҳоси 1 та автомобилга 1 тонна гуруч даражасида ўрнатилсин ва ташқи савдо ҳажми 10 мингта автомобил ва 10 минг тонна гуручни ташкил ецин. Ҳар икки мамлакат ихтисослашувдан қанча фойда кўради?

3-масала. Фараз қилайлик, Х мамлакатда буғдойга талаб функцияси:

$$D = 100 - 20P, \text{ таклиф функцияси: } C = 20 + 20P \text{ кўринишга эга.}$$

- а) Х мамлакатга импортга талаб функциясини аниқланг ва импортга талаб эгричиғини чизинг. Ташқи савдо бўлмаганда буғдой нархи қандай бўлади?

Енди Й мамлакатни кўрайлик, бу йерда буғдойга талаб функцияси:

$$D^* = 80 - 20P, \text{ таклиф функцияси: } C^* = 40 + 20P \text{ кўринишга эга.}$$

- б) Y мамлакатга экспорттаклифи функцияси кўринишини аниқланг ва экспорттаклифи эгричиғини чизинг. Ташқи савдо бўлмаганда Y мамлакатда буғдой нархи қандай бўлади?
- в) Фараз қилайлик Х ва Y мамлакатлар ўртасида савдо йўлга қўйилди ва транспорт харажатлари нолга тенг. Буғдойнинг жаҳон нархи қай даражада ўрнатилади? Савдо ҳажми қандай бўлади?

4-масала. Жадвалда А мамлакатда буғдой ва шакар ишлаб чиқаришда кўшилган қийматда ва миллий даромадда турли омилларнинг улуши ҳақида маълумотлар келтирилган.

Ишлаб чиқариш омиллари	Буғдой	Шакар	Миллий даромад
меҳнат	0,35	0,20	0,30
ер	0,45	0,20	0,35
капитал	0,20	0,60	0,35

Фараз қилайлик, А мамлакат буғдой ишлаб чиқаришда нисбий устунликка эга ва бошқа мамлакатлар билан савдо муносабатларини ўрнатиш туфайли буғдойни экспорт, шакарни импорт қила бошлайди.

а) Ҳар бир омил (меҳнат, йер, капитал) учун экспортга ихтисослаштириш кўрсаткичларини $C_{u,x/m}$ ҳисобланг.

б) Агар омилар тармоқлар орасида умуман ҳаракатлана олмаса, савдонинг кенгайиши натижасида ким ютади? Ким ютқазади?

в) Агар омилар мамлакат чегарасида мутлоқ ҳаракатчанликка эга бўлса, бу ҳолатда ким ютадию, ким ютқазади?

5-масала. Кичик мамлакат Х товарни импорт қилади. Бу товарнинг жаҳон баҳоси 10 \$. Х товарни бу мамлакатдаги ички таклифи $C = 50 + 5P$ тенглама билан аниқланади. Талаб эгричиғи эса: $D = 400 - 10P$ кўринишга эга. Фараз қилайлик, мамлакатда Х товар бирлигига 5 \$ миқдорида махсус тариф белгиланди. Божхона божининг қуйидагиларга таъсирини аниқланг:

а) истеъмолчилар фаровонлигига;

б) ушбу мамлакатдаги Х товарни ишлаб чиқарувчилар даромадларига;

в) давлат бюджетининг даромад қисмига;

г) мамлакат фаровонлигига.

6-масала. Фараз қилайлик, А мамлакат самолёт ишлаб чиқаради. Ички бозорда битта самолёт нархи - 60 млн. доллар. Самолёт ишлаб чиқариш учун зарур еҳтиёж қисмларнинг 50 фоизи четдан сотиб олинади. Импорт қилинган еҳтиёж қисмларнинг тайёр маҳсулотдаги улуши 25 фоизни ташкил этади. А мамлакатдаги миллий ишлаб чиқарувчиларни химоя қилиш ва бандликни қўллаб-қувватлаш учун божхона божини жорий етилди. Унга кўра импорт қилинган самолёт учун божхона божи ставкаси 15 фоиз, самолётсозликда фойдаланиладиган импорт қилинган материаллар ва еҳтиёж қисмлар учун еса - 10 фоизга тенг. Ушбу ҳолда А мамлакатда самолётсозликни бож орқали химоялашнинг фактик даражаси қандай? (Қўшимча қиймат усули орқали аниқланг).

7-масала. Бразилия шакар экспортига бир тонна шакар учун 20 \$ миқдорида тариф жорий етди, жадвалда келтирилган маълумотлар асосида қуйидаги миқдорларни аниқланг.

	<i>Тариф бўлмаганда</i>	<i>Тариф бўлганда</i>
Шакарнинг жаҳон нархи	300 доллар 1 тонна учун	300 доллар 1 тонна учун
Ички истеъмол ҳажми	6 млн. тонна	8 млн. тонна

Ички ишлаб чиқариш ҳажми	22 млн. тонна	20 млн. тонна
--------------------------	---------------	---------------

- а) Бразилиялик истеъмолчиларнинг тариф жорий этилиши туфайли ютуҳи;
 б) Бразилиялик ишлаб чиқарувчиларнинг тариф жорий этилиши туфайли ютқазishi;
 в) Давлат бюджетига тариф йиҳимидан тушумлар миқдори;
 г) Шакарга экспортбожи жорий этилишининг Бразилия миллий фаровонлигига соф таъсири.

8-масала. Фуджи мамлакати кичик давлат (яъни у жаҳон нархларига таъсир ета олмайди) ва бир қоп ёнғоқни 10 доллардан импорт қилади. Ички бозорда ёнғоққа талаб ва таклиф эгричиши қуйидаги тенгламалар орқали аниқланади: $D = 400 - 10P$; $C = 50 + 5P$. Фараз қилайлик, Фуджи ҳукумати ёнғоқ импортини 50 қопгача чекламоқчи бўлсин. Қуйидагиларни ҳисобланг:

- а) импорт ҳажми қанчага камайд;
 б) ички нархга қанчага кўтарилади;
 в) истеъмолчиларнинг ютқазishi миқдори;
 г) ишлаб чиқарувчиларнинг ютуҳи миқдори;
 д) агар импорт учун лицензиялар очик рақобатли ким ошди савдосида сотилса, квота жорий қилишдан мамлакатга умумий таъсири.

9-масала. Фараз қилайлик, Япония Францияга автомобиллар экспортига кўнгилли экспорт чеклашларини жорий етди. Маълумки, бу чеклашлар оқибатида Францияга импорт ҳажми 60 мингтадан 40 мингтагача камайд автомобил нархи 1000 долларга ошди. Бу маълумотлар асосида Кўнгилли экспорт чеклашлари натижасида автомобиллар импортига 500 доллар миқдориди махсус божхона тарифи ўрнатилган шароитда Франция турмуш фаровонлигининг йўқотишини ҳисобланг.

10-масала. Бир неча экспортёр мамлакат шакарнинг жаҳон нархини кўтариш мақсадида картел туздилар. Картелга аъзо мамлакатлар жаҳон шакар бозорининг 25 фоизини назорат қилишади. Шакарга жаҳон талабининг эластиклиги 0,7 га тенг, картелга аъзо бўлмаган мамлакатлардан шакар етказиб бериш эластиклиги 0,4 ни ташкил етади. Картел учун жаҳон нархини кўтаришнинг энг оптимал миқдорини ҳисобланг.

11-масала. Африка ва Бритика мамлакатларида меҳнат бозори қуйидаги маълумотлар билан тавсифланади. Африкада меҳнатга талаб ва таклиф функциялари: $D_L = 100 - 5W$ ва $C_L = 60 + 3W$ кўринишга эга, бу ерда W - бир соатдаги реал иш ҳақи. Бритикада мос функциялар кўриниши: $D_{LI} = 120 - 3W$ ва $C_{LI} = 40 + 5W$.

- а) Ҳар икки мамлакатда бандлик ҳажми (млн. киши) ва барқарор иш ҳақи даражаси (соатига доллар) қандай?
 б) Ишчи кучи миграциясининг йўналишини аниқланг.

в) Фараз қилайлик, ҳар икки мамлакатда эмиграция ва иммиграцияга барча чеклашлар олиб ташланган. Бунинг натижасида эмиграция мамлакатида иш ҳақи даражаси 1 долларга ошди. Бу мамлакатдан эмиграция ҳажмини топинг.
 г) Қабул қилувчи мамлакатда иш ҳақининг янги даражасини аниқланг.

12-масала. А мамлакатнинг савдо баланси - 110 млрд. долл., жорий операциялар баланси - 105 млрд. долл., хорижий валюта расмий захираларининг кўпайиши - 5 млрд. долл. Қуйидаги мулоҳазалардан қайси бири нотўғри?

- а) Расмий ҳисоб-китоблар балансининг ижобий қолдиҳи +5 га тенг.
 б) Соф хизмат кўрсатишлар ва жорий трансферталар ижобий миқдорни ташкил этади.
 в) А мамлакатга капитал кириб келади.
 г) А мамлакатда миллий жамғармалар инвестициялардан кўп.

13-масала. Х мамлакатнинг тўлов баланси маълумотларига асосланиб қуйидаги саволларга жавоб беринг. (барча рақамлар млрд. долларда).

Товар экспорти	+80
Товар импорти	-60
Хизматлар экспорти	+30
Хизматлар импорти	-20
Инвестициялардан соф тушумлар	-10
Соф трансфертлар	+20
Капитал кириб келиши	+20
Капитал чиқиб кетиши	-80
Расмий захиралар	+20

а) Савдо баланси миқдори қандай? б) Жорий операциялар баланси миқдори қандай?

в) Капитал ҳаракати баланси миқдори қандай? г) Х мамлакатнинг расмий захиралари баланси қолдиғи қандай?

14-масала. Тўлиқ бандлик бўлмаган иқтисодиётда давлат харажатлари 2 млрд. долл.га ортди. Агар импорт қилишга чегаравий майл 0,2 га, истеъмолга чегаравий майл 0,9 га тенг бўлса, миллий даромад қанчага ортади? (Ташқи дунё билан тескари алоқалар ҳисобга олинмайди.) Давлат харажатларининг бундай ортишининг мамлакат импорти учун соф таъсирини таҳлил қилинг ва ҳисобланг.

Қуйидаги жадвални тўлдилинг:

Ҳолат	Y	C	I	G	NX	Миллий жамғармалар
	5000	3000	700	1000		
2	5000	3000	900	1000		
3	5000	3200	900	900		

Юқорида келтирилган ҳар бир ҳолат учун жорий операциялар ҳисоби ва капитал ҳаракати ҳисоби қолдиҳини ҳисобланг.

15-масала. Иқтисодиёт қуйидаги формула билан ифодаланган:

$$C = 40 + 0,7(Y - T), I = 150 - 8r.$$

Истеъмол харажатлари 530, ҳақиқий фоиз ставкаси 7% га тенг, давлат жамҳармалари еса 10 га тенг. Жорий операциялар ҳисобининг буромади (камомади)ни ҳисобланг.

16-масала. Қуйидаги маълумотларни қараб чиқинг: хорижий товар ва хизматлар истеъмоли - 100, миллий товар ва хизматлар истеъмоли - 900, хорижий товар ва хизматларга инвестицион харажатлар - 20, миллий товар ва хизматларга инвестицион харажатлар - 180, миллий товар ва хизматларни давлат томонидан харид қилиниши - 240, солиқлар - 450, бюджет камомади - 60, соф экспорт- 200.

Маълумотлардан келиб чиққан ҳолда умумий экспорт нимага тенг?

17-масала. АҚШда доллар 8 француз франкига тенг. Айни шу доллар 2 швейцария франкига сотилиши мумкин. Француз франкининг швейцария франкига нисбатан валюта курсини аниқланг.

18-масала. Қуйида фунт стерлинг бозорида талаб ва таклиф картаси берилган:

<i>Фунт баҳоси (долларда)</i>	2,00	2,10	2,20	2,30	2,40	2,50
<i>Фунт таклифи ҳажми (млн.)</i>	160	170	180	190	200	220
<i>Фунтга талаб (млн.)</i>	200	190	180	170	160	150

а) АҚШ федерал резерв тизими: 1 фунт стерлинг = 2,10 доллар даражасида валюта курси белгилади. ФРТ бу ҳолатда фунтларни сотиши керакми ёки сотиб олиши? Агар ҳа бўлса қанча миқдорда?

б) Бу ҳолатда АҚШнинг расмий валюталарида қандай ўзгариш бўлади?

19-масала. Мюнхенда братвурст 2 марка, Нью-Йоркда хот-дог 1 долл. (братвурст ва хот-дог бу сосискали нон) туради.

а) 0,5 долл. = 1 марка валюта курсида, братвурстнинг хот-догда ифодаланган нархи қанақа?

б) Шу ҳолатларда 0,4 доллар 1 маркага тенг бўлса, нисбий баҳо қандай ўзгаради?

в) Дастлабки вазиятга нисбатан хот-дог братвурстга нисбатан арзонлашдими ёки аксинча?

20-масала. Кичик очик иқтисодиётда ишлаб чиқариш миқдори берилган ишлаб чиқариш функцияси даражасидадир. Истеъмол (C) даромадга бевосита боҳлиқ ва $C=80+0.8(Y-T)$ га тенг. Автоном соф солиқлар (T) - 150, инвестициялар (I) - 100, давлат харажатлари (G) - 200 га тенг. Соф экспорт $NX=20+30YER*/R=80$. Давлат харажатлари 30 га кўпайганда миллий валюта қанча миқдорда қадрсизланади (кадри ошади)? Бунда соф экспортмиқдори қанча бўлади? (масала ечимини график равишда ифодаланг).

21-масала. Иқтисодиётда жами ишлаб чиқариш - 2000, резидентларнинг товар ва хизматларга жами харажатлари - 2300, капитал ҳаракати ҳисоби - +200 га тенг. Агар МБ ички кредитни 85 фоизга, пул мултипликаторини 2 га оширса, иқтисодиётдаги пул миқдори қанчага ўзгаради?

22-масала. Кичик очиқ иқтисодиётни қараб чиқайлик. У қуйидаги тенгламалар ва параметрлар билан берилган:

$$\begin{aligned}Y &= C + I + G + NX \text{ (даромад)}, \\WP &= NX + KA \text{ (тўлов баланси)}, \\C &= 170 + 0,6(Y - T) \text{ (истеъмол)}, \\T &= 200 \text{ (солиқлар)}, \\I &= 100 - 4i \text{ (инвестициялар)}, \\G &= 350 \text{ (давлат харажатлари)}, \\NX &= 50 - 0,1 Y \text{ (соф экспорт)}, \\KA &= 55 + 0,4(i - i^*) \text{ (капитал смети)}, \\(M/P)^d &= L = 0,75Y - bI \text{ (пулга талаб)}, \\M^c R &= 735 \text{ (ҳақиқий пул таклифи)}.\end{aligned}$$

Юқорида келтирилган маълумотлардан фойдаланиб, қуйидаги саволларга жавоб беринг:

- а) бу мамлакатда капитал сафарбарлиги даражаси қандай - юқори ёки паст?
- б) агар мамлакатда сузуб юрувчи валюта курсидан фойдаланилса, даромад миқдори ва фоиз ставкаси қандай бўлади (ички ва ташқи мувозанатда)?